

МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

Олена Банчук-Петросова,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри державного управління і права
Київського національного університету культури

<https://doi.org/10.32782/2020-38-07>

УДК 331.55:331.5:330.34:332.1

Міжнародні механізми захисту прав та особливості їх застосування в умовах карантину

Актуальність теми та постановка проблеми. Швидке поширення в Україні та світі коронавірусу, що становить неабиякий ризик для життя та здоров'я та зумовлює велике навантаження на медичні послуги, призвело до встановлення багатьох обмежень щодо нормального життя. Ці обмеження створюють певні перешкоди на шляху користування правами і свободами, встановленими відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3].

Необхідно зазначити, що досі вжиття тією чи іншою державою заходів щодо боротьби з пандемією не було суттєвою ознакою заяв, поданих до Європейського суду з прав людини. Станом на 15 серпня 2020 року у реєстрі справ ЄСПЛ зареєстровано лише два рішення у цій сфері [7; 5]. Однак Європейська конфедерація профспілок (далі-ЕТУС) отримує все більше інформації щодо тривожних національних розробок, згідно з якими

уряди використовують кризу Covid-19 як виправдання для прийняття та здійснення (надзвичайних) заходів, які явно підривають громадянські, політичні, трудові та особисті права [8]. З огляду на такі дані цілком можливим видається припустити, що невдовзі ситуація зі зверненнями до ЄСПЛ дещо зміниться.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міжнародних механізмів захисту прав людини неодноразово привертало увагу науковців. Проте особливості застосування міжнародного захисту прав людини в умовах карантину досі не було об'єктом наукових досліджень. Є лише поодинокі публікації ЗМІ з цієї теми.

Мета статті – розглянути міжнародні механізми захисту прав та особливості їх застосування в умовах карантину.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пандемія COVID-19 спричинила у світовій юридичній

спільноті жваву дискусію щодо порушення прав людини. Серед іншого, багато говорять про те, як вжиті державами карантинні заходи вплинули на дотримання прав людини, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція).

Обмеження прав людини, запроваджені урядами, поширюються у всьому світі майже так само швидко, як і сам вірус. При цьому безліч ознак вказують на те, що деякі уряди недобросовісно використовують кризу Covid-19 як підставу для обмеження прав та свобод більшою мірою, ніж того потребують заходи профілактики. Така ситуація визнається неприпустимою, оскільки особливо в кризові періоди права людини повинні не лише підтримуватися, а й посилюватися. Тим паче коли йдеться про права вразливих груп таких, як люди похилого віку, жінки, молоді люди, інваліди, мігранти / біженці [8].

Станом на липень 2020 року держави-учасниці Конвенції (зокрема, Латвія, Румунія, Вірменія, Республіка Молдова, Естонія, Грузія, Албанія, Північна Македонія, Сербія та Сан-Марино) вже повідомляли Генерального секретаря Ради Європи про їх рішення використати положення ст. 15 Конвенції в умовах пандемії COVID-19. Деякі з держав згодом повідомили про продовження строку дії відступу та/або припинення його застосування з поверненням до застосування положень Конвенції повною мірою. У свою чергу, Україна подібних заяв не робила. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 211 від 11.03.2020 року «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» вирішено установити на усій території України карантин, заборонивши: відвідування закладів освіти її здобувачами; проведення всіх масових заходів, у яких бере участь певна кількість

осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Найбільшого втручання зазнають: обмеження права на повагу до приватного життя; обмеження права на свободу та особисту недоторканність – примусове поміщення громадян в обсервації; обмеження права громадян на свободу пересування: заборона для певних категорій переміщуватись через державний кордон та контрольно-пропускні пункти пропуску, скасування транспортного сполучення; обмеження права на свободу мирних зібрань – заборона збиратись більш ніж певна кількість осіб; обмеження права на освіту – заборона відвідувати навчальні заклади; обмеження права на свободу релігії – заборона проведення релігійних заходів; обмеження права доступу до медичної допомоги – тимчасове припинення проведення планових заходів із госпіталізації та планових операцій, крім термінових та невідкладних.

Виключні обставини вимагають дійсно виняткових заходів. Пандемія COVID-19 дає цілком законні підстави для прийняття радикальних заходів державами-членами з метою захисту здоров'я населення. Ці заходи можуть обмежувати права та свободи людини, закріплені в конституціях держав-членів, а також у міжнародних та європейських документах з прав людини, таких як: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенції МОП, Європейська соціальна хартія. Проте вони мають відповідати низці принципів. Так, зокрема, кожна держава повинна оцінювати, наскільки заходи, яких вона вживає у мовах боротьби з коронавірусом, вимагають відступу від дотримання прав та свобод, перелічених у Конвенції. Йдеться про Статтю 15 Європейської

конвенції, яка дає державам, які її ратифікували, можливість обмеженого і контрольованого відступу від своїх зобов'язань із забезпечення певних прав і свобод лише за виняткових обставин. Рада Європи закликає держави дотримуватись норм Конвенції навіть у найкритичніші часи. Обмежувальні заходи та законодавчі дії щодо їх запровадження повинні узгоджуватися з принципом верховенства права. Введення обмежень варто проводити так, щоб не було можливості зловживання владою. Дотримання права на життя, заборона катувань та нелюдського або принизливого поведіння – статті 2 та 3 Конвенції – належать до основних прав та основоположних свобод навіть під час надзвичайного стану. Конвенція також вимагає від держав-членів забезпечити належний рівень медичної допомоги і піклування про людей, що знаходяться в місцях позбавлення волі.

Право на свободу та безпеку відповідно до Статті 5 Конвенції визначає, що запобігання поширенню інфекційних захворювань є однією з підстав, за яких особа може бути обмежена у свободі. Перш ніж вдаватися до таких заходів, держави мають зважити, чи є вони вкрай необхідні за наявності менш суворих альтернатив.

Право на приватне життя, свободу совісті, свободу висловлення поглядів, право об'єднуватися гарантуються статтями 8, 9, 10 та 11 Конвенції. Влада повинна переконатися, що будь-яке обмеження цих прав чітко регулюється законодавством і виправдовує мету цього обмеження.

Свобода висловлювання, інформаційна свобода ЗМІ, доступ до офіційної інформації – є критичним фактором здатності ЗМІ повідомляти про проблеми, пов'язані з пандемією. ЗМІ та професійні журналісти, зокрема суспільні мовники, несуть особливу відповідальність за своєчасне забезпечення точною та достовірною інформацією громадськості. Вони повинні

дотримуватися найвищих професійних та етичних норм, утримуватися від публікації неперевіреної інформації, в тому числі неправдоподібних сенсаційних матеріалів. Водночас журналісти, ЗМІ, медичні працівники, активісти громадянського суспільства та громадськість загалом повинні мати змогу критикувати владу та уважно вивчити її заходи під час кризи.

Конвенція допускає винятки протягом обмеженого періоду, але з відповідними гарантіями – щодо збереження анонімності під час збору, аналізу та передачі даних законним способом. Масштабну обробку особистих даних за допомогою штучного інтелекту слід проводити лише коли наукові дані переконливо свідчать, що потенційні переваги для охорони здоров'я переважають альтернативні, менш радикальні рішення [7].

Зауважимо, що Конвенція передбачає можливість держави-учасниці відступити від її зобов'язань за Конвенцією під час надзвичайної ситуації (ст. 15). Так, під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка держава-учасниця може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом. Це положення Конвенції застосовується з урахуванням низки матеріальних та процесуальних вимог. У протилежному випадку виникає підстава для звернення до ЄСПЛ.

Повага до всіх прав людини повинна залишатися в основі боротьби з пандемією та підтримки глобального відновлення та потреби подолати важкий вплив кризи на економічні та соціальні права. Covid-19 не повинен використовуватися як привід для обмеження демократичного та громадянського простору, дотримання верховенства права та міжнародних

зобов'язань, а також обмеження свободи висловлювання, свободи преси та доступу до інформації в Інтернеті та офлайн. Обмежувальні профілактичні заходи спрямовані та протидію поширення епідемії не слід використовувати для обмеження роботи правозахисників, журналістів, ЗМІ працівників та організацій громадянського суспільства [8].

Як відомо, карантин вплинув й на діяльність ЄСПЛ. Було запроваджено дистанційний режим розгляду справ. Такі заходи вжито для розгляду термінових звернень про тимчасові заходи відповідно до правила 39 Регламенту Суду (це правило застосовується лише тоді, коли існує неминучий ризик незворотної шкоди).

При цьому Європейський суд з прав людини вирішив у винятковому порядку продовжити 6-місячний строк для подання заяви, передбачений ст. 35 Конвенції, спочатку на один місяць (починаючи з 16.03.2020), а потім ще на два, з 16.04.2020 по 15.06.2020 включно. Крім того, строки, що були відведені під час розгляду справ, були продовжені на один місяць з 16.03.2020, а потім, із 16.04.2020 – ще на два. Додатково, ЄСПЛ вжив заходів, спрямованих на те, щоби звести до мінімуму фізичну присутність персоналу у будівлі Суду. Також ЄСПЛ скасував слухання у березні та квітні 2020 року.

Проте попри карантинні заходи, ЄСПЛ працює доволі продуктивно. Таких висновків можна дійти на підставі даних щодо кількості винесених рішень. Лише за перший місяць карантину було прийнято близько 200 рішень по суті справи та близько 1900 рішень стосовно прийняття скарг до розгляду. І це попри те, що з середини березня 2020 року працівники суду працюють дистанційно та спілкуються по відеозв'язку.

Зауважимо, що на розгляд ЄСПЛ вже передані справи, пов'язані з епідеміологічною кризою COVID-19.

Наприклад, у справі Д.С. проти Італії (D.C. c. ITALIE, Заява № 17289/20 [5]) щодо ймовірного порушення права заявника на повагу до сімейного життя заявник скаржиться, що італійська влада не вжила тимчасових та невідкладних заходів для забезпечення підтримки сімейного зв'язку з його дочкою. 2 квітня 2020 року заявник подав до суду Ареццо заяву про сепарацію з вимогою надати йому право спільної опіки над дочкою, яка вже місяць проживала з дружиною, окремо від батька. У цій же заяві заявник просив суд визнати невідкладність процедури відповідно до Законодавчої постанови № 18 (2020 року) щодо невідкладних заходів боротьби з епідеміологічною кризою COVID-19. 9 квітня 2020 року суд Ареццо призначив перше слухання щодо термінових тимчасових заходів в інтересах дитини аж на 29 жовтня 2020 року, відхиливши заяву про невідкладний розгляд. Перед сторонами у цій справі стоїть багато питань. Чи мало місце втручання в реалізацію заявником свого права на повагу до свого сімейного життя у розумінні ст. 8 Конвенції? Якщо так, то чи було воно законним, виправданим та пропорційним? Чи були дотримані позитивні зобов'язання держави? Чи мав заявник ефективні засоби захисту своїх прав, передбачених ст. 8 Конвенції?

Інша справа, Мухаммед Асіф Хафез проти Сполученого Королівства (HAFEEZ v. THE UNITED KINGDOM, Заява № 14198/20 [7]), стосується заявленого порушення ст. 3 Конвенції. Справа виникла в тому числі через ризик довічного ув'язнення без умовно-дострокового звільнення та неадекватних умов утримання через пандемію COVID-19 у разі, якщо 60-річного чоловіка із певними проблемами зі здоров'ям (серед яких діабет та астма) екстрадують до США. У березні 2019 року Державний секретар (Міністр внутрішніх справ Великобританії) видав наказ про екстрадицію

заявника. Останній подав апеляційну скаргу, яку в січні 2020 року відхилив Високий Суд, зазначивши відсутність ризику порушення ст. 3 Конвенції.

Висновки. Результати здійсненого дослідження дозволяють зробити висновки про те, що в умовах запровадження урядами багатьох держав карантинних обмежень важливого значення набувають міжнародні механізми захисту прав людини. Йдеться, насамперед, про ЄСПЛ. Адже, на жаль, далеко не завжди держави дотримуються усіх вимог та принципів

запровадження обмежувальних заходів посягаючи при цьому на основні права та свободи людини. На нашу думку, не довго доведеться чекати звернень громадян різних держав за захистом своїх прав та свобод порушених урядами країн у ході запровадження карантинних обмежень.

Насамкінець, слід зауважити, що питання міжнародних механізмів захисту прав людини та особливості їх застосування в умовах карантину потребує подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. ЄСПЛ іде на карантин: що буде зі справами і строками. URL : <https://yur-gazeta.com/golovna/espl-ide-na-karantin-shcho-bude-zi-spravami-i-strokami.html> (дата звернення: 15.08.2020).
2. Льяшенко А. ЄСПЛ та захист прав людини: практика в умовах пандемії. URL : https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/197343_spl-ta-zakhist-prav-lyudini-praktika-v-umovakh-randem (дата звернення: 15.08.2020).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 (дата звернення: 15.08.2020).
4. Рада Європи ухвалила посібник про дотримання прав людини в умовах карантину. URL : <http://sich-pravo.org/rada-uevgoru-uhvalyla-posibnyk-pro-dotrymannya-prav-lyudyny-v-umovah-karantynu/> (дата звернення: 15.08.2020).
5. У якій мірі боротьба з коронавірусною інфекцією допускає обмеження прав людини. *Закон і бізнес*. 04.04-10.04.2020. URL : https://zib.com.ua/ua/142070covid19_i_konvenciya_u_yakiy_miri_borotba_z_koronavirusnoyu.html (дата звернення: 15.08.2020).
6. D.C. contre l'Italie, 17289/20. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-202952%22%5D%7D> (дата звернення: 15.08.2020).
7. HAFEEZ v. THE UNITED KINGDOM, № 14198/20. URL : <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%2214198/20%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-202335%22%5D%7D> (дата звернення: 15.08.2020).
8. Human rights and COVID-19. 10 June 2020. URL : <https://www.etuc.org/sites/default/files/publication/file/2020-06/Covid-19%20Briefing%20Human%20Rights%20and%20COVID19%20update%2010062020%20final%20Final.pdf> (дата звернення: 15.08.2020).

Банчук-Петросова О. В. Міжнародні механізми захисту прав та особливості їх застосування в умовах карантину

У статті розглянуто міжнародні механізми захисту прав та особливості їх застосування в умовах карантину. З'ясовано, що карантинні обмеження створюють певні перешкоди на шляху користування правами і свободами встановленими відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Встановлено, що деякі уряди недобросовісно використовують кризу Covid-19 як підставу для обмеження прав та свобод більшою мірою, ніж того потребують заходи профілактики. Встановлено, що пандемія COVID-19 дає цілком законні підстави для прийняття радикальних заходів державами-членами з метою захисту здоров'я населення. Ці заходи можуть обмежувати права та свободи людини, закріплені в конституціях держав-членів, а також у міжнародних та

європейських документах з прав людини, таких як: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенції МОП, Європейська соціальна хартія. Проте вони мають відповідати низці вимог.

Обґрунтовано, що повага до всіх прав людини повинна залишатися в основі боротьби з пандемією та підтримки глобального відновлення та потреби подолати важкий вплив кризи на економічні та соціальні права. Covid-19 не повинен використовуватися як привід для обмеження демократичного та громадянського простору, дотримання верховенства права та міжнародних зобов'язань, а також обмеження свободи висловлювання, свободи преси та доступу до інформації в Інтернеті та офлайн. Обмежувальні профілактичні заходи, спрямовані та протидію поширення епідемії, не слід використовувати для обмеження роботи правозахисників, журналістів, ЗМІ працівників та організацій громадянського суспільства.

Проілюстровано, як карантин вплинув на діяльність ЄСПЛ. Наведено декілька розглянутих ЄСПЛ справ, пов'язаних з епідеміологічною кризою COVID-19.

Акцентується увага на тому, що в умовах запровадження урядами багатьох держав карантинних обмежень важливого значення набувають міжнародні механізми захисту прав людини. Адже, на жаль, далеко не завжди держави дотримуються усіх вимог та принципів запровадження обмежувальних заходів, посягаючи при цьому на основні права та свободи людини.

Ключові слова: міжнародний механізм захисту прав, карантинні обмеження, обмежувальні заходи, порушення прав людини, Європейський суд з прав людини.

Banchuk-Petrosova O. International human rights protection mechanisms and their application features under quarantine period

The article considers international mechanisms for protection of rights and features of their application under quarantine conditions. Quarantine restrictions have been found to create certain obstacles to the enjoyment of rights and freedoms established under the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Some governments have been found to be misusing the Covid-19 crisis as a basis for restricting rights and freedoms to a greater extent than preventive measures require.

The COVID-19 pandemic has been found to be a legitimate reason for Member States to take drastic action to protect public health. These measures may restrict the human rights and freedoms enshrined in the constitutions of the Member States, as well as in international and European human rights instruments, such as: the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, economic, social and cultural rights, ILO Conventions, European Social Charter. However, they must meet a number of requirements.

It is argued that respect for all human rights must remain at the heart of the fight against the pandemic and support for global recovery and the need to overcome the severe impact of the crisis on economic and social rights. Covid-19 should not be used as a pretext for restricting democratic and civic space, upholding the rule of law and international obligations, and restricting freedom of expression, freedom of the press and access to information online and offline. Restrictive prevention measures and counteracting the spread of the epidemic should not be used to restrict the work of human rights defenders, journalists, media workers and civil society organizations.

Illustrated how quarantine affected the activities of the ECtHR. Here are some ECtHR cases related to the COVID-19 epidemiological crisis.

Emphasis is placed on the fact that in the context of the introduction of quarantine restrictions by the governments of many states, international human rights protection mechanisms are becoming important. Unfortunately, states do not always adhere to all the requirements and principles of restrictive measures, encroaching on fundamental human rights and freedoms.

Key words: international protection mechanism, quarantine restrictions, restrictive measures, human rights violations, European Court of Human Rights.

